

Myndigheten för
samhällsskydd
och beredskap

Sveriges
Kommuner
och Regioner

HANDBOK I KOMMUNAL KRISBEREDSKAP

2. Kommunala verksamheter

Förskola, grundskola och gymnasieskola

**Handbok i kommunal krisberedskap – 2. Kommunala verksamheter
– Förskola, grundskola och gymnasieskola**

Det här kapitlet är en del av publikationsserien *Handbok i kommunal krisberedskap* där fler kapitel finns.

© Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB)
Produktion: Advant

Publikationsnummer: MSB1742 - april 2021
ISBN:978-91-7927-132-9

Innehåll

Övergripande beskrivning	4
Ansvar och roller	6
Kommunens ansvar för skola och förskola	6
Fritidshem och övrig omsorg	6
Kommunens ansvar för gymnasieskolan	6
Rektor	7
Befogenheter och disciplinära åtgärder	7
Elevhälsovården	7
Skolmyndigheter	8
Skolverket	8
Skolinspektionen	8
Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM	8
Planering	9
Att bygga en säker skolfastighet	9
Fastigheten	9
Tekniska hjälpmedel	11
Brandlarm	11
Inbrottslarm och passagesystem	11
Kamerabevakning	11
Utrymning och inrymning	12
Resor	13
Hot och våld	13
Krisplaner	14
Geografiskt områdesansvar	15
Risker och sårbarheter	16
Risker	16
Bränder	16
Risk- och sårbarhetsanalys	16
Risker och kritiska beroenden	17
Utbildning och övning	19
Utbildning	19
Övning	19
Förslag till övningsområden	19

Övergripande beskrivning

Från det att ett barn fyller ett år kan det gå i förskola. Förskola ska erbjudas av hemkommunen med hänsyn till föräldrarnas förvärvsarbete eller studier. Barn vars föräldrar är arbetslösa eller föräldralediga med ett annat barn ska erbjudas förskola från och med ett års ålder under minst tre timmar per dag eller 15 timmar i veckan. Barn ska också erbjudas förskola om de behöver särskilt stöd i sin utveckling i form av förskola på grund av fysiska, psykiska eller andra skäl, eller om barnet har ett eget behov på grund av familjens situation i övrigt. Från hösten det år barnet fyller tre år har barn rätt till att gå i allmän förskola. Den allmänna förskolan omfattar minst 525 timmar per år men anordnas ofta terminsvis om 15 timmar per vecka och är avgiftsfri.

Det svenska skolsystemet består av två delar. Den ena delen är grundskolan och grundsärskolan som omfattar 10 årskurser. Förskoleklass är gemensam för samtliga barn medan årskurs 1 till och med årskurs 9 antingen kan genomföras i grundskola eller grundsärskola. I grundsärskolan går elever med funktionsnedsättning som bedöms inte kunna nå grundskolans kunskapskrav. Även elever som har fått en betydande och bestående begåvningsmässig funktionsnedsättning på grund av en hjärnskada och som bedöms inte kunna nå grundskolans kunskapskrav, kan gå i grundsärskolan. Grundsärskolan innefattar årskurserna 1–9 och elevgrupperna är oftast mindre än i grundskolan. Dessa 10 år är obligatoriska och måste genomföras. Samiska barn eller barn med särskilda skäl kan genomföra år 1–6 i sameskolan, som är likvärdig med motsvarande år i grundskolan. Skolan ska bidra till att stärka samernas möjligheter

att bevara och utveckla sin samiska identitet som en del i det svenska samhället.

På uppdrag av staten driver Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM) specialskolor för elever som behöver en annan skolform. Det som utmärker dessa skolor är att eleverna får en skolmiljö som ger dem ökad möjlighet till delaktighet och utveckling. Skäl för att gå i en specialskola kan vara grav hörsel- eller synnedsättning, en utvecklingsstörning, intellektuell funktionsnedsättning i kombination med en annan funktionsnedsättning eller en grav språkstörning.

Den andra delen av skolsystemet är gymnasieskolan och den är inte obligatorisk. Gymnasieskolan finns i flera olika former, till exempel de nationella högskoleförberedande programmen och yrkesprogrammen men också som spets-, lärlings- och introduktionsprogram. Utöver dessa program finns en gymnasiesärskola som är till för ungdomar med en funktionsnedsättning eller förvärvad hjärnskada och som inte bedöms kunna nå gymnasieskolans mål. Även om gymnasieskolan är frivillig har varje kommun ett ansvar att följa upp alla personer under 20 år som väljer att inte genomföra en gymnasial utbildning. Gymnasieskolan i Sverige är kostnadsfri för alla som bor här och kan anordnas både med kommunal och med enskild huvudman.

Förskolor och skolor¹ är ingen allmän eller offentlig plats. Det är rektorn som beslutar vem som får vistas där under verksamhetstid och lokala ordningsföreskrifter kan gälla

1. Skola används som samlingsnamn för både grundskola och gymnasieskola i dokumentet.

utanför verksamhetstid. Det är också rektorn som ansvarar för ordningen på en förskola eller skola. Rektorn kan utifrån säkerhets-, ordnings- och verksamhetsresonemang inskränka personers tillträde till förskolans eller skolans område och lokaler, vilket även innefattar vårdnadshavare till barn som är elever på skolan.

Om särskilda skäl (extraordinär händelse) föreligger kan regeringen eller huvudmannen (kommunal eller enskild) under vissa omständigheter besluta om tillfällig stängning av enheter där skollagsreglerad verksamhet bedrivs. Stängningen sker med stöd av lag (2020:148) om tillfällig stängning av verksamheter på skolområdet vid extraordinära händelser i fredstid eller förordning (2020:115) om utbildning på skolområdet och annan pedagogisk verksamhet vid spridning av viss smitta.

Beroende på vem som fattar beslut om en skolstängning ser ansvaret olika ut. Om det

är regeringen som fattar beslutet med stöd av MSBFS 2020:3 föreskrift om omsorg för barn med vårdnadshavare i samhällsviktig verksamhet, oavsett om beslutet är på nationell, regional eller kommunal nivå, ansvarar hemkommunen för att de särskilt utpekade grupperna i föreskriften erbjuds pedagogisk verksamhet. Det är alltid hemkommunen som ansvarar för den pedagogiska verksamheten i dessa fall, oavsett om barnen tillhör hemkommunens skolverksamhet eller någon annan utförare. Om det däremot är huvudmannen själv som beslutar om stängning är det huvudmannens ansvar att erbjuda viss verksamhet till de utpekade grupperna i föreskrifterna och hemkommunen ska inte bli involverad.

Läs mer

[Föreskrift om omsorg för barn med vårdnadshavare i samhällsviktig verksamhet \(msb.se\)](https://www.msb.se/omsorg-och-trygghet/omsorg-och-trygghet-for-barn-med-vardnadshavare-i-samhallsviktig-verksamhet)

Ansvar och roller

Kommunens ansvar för skola och förskola

Kommunen är huvudman för kommunala förskolor och skolor. För fristående verksamheter är förskolan eller skolans styrelse huvudman. Huvudmannen bestämmer hur verksamheten ska bedrivas, ser till att verksamheten har de resurser som krävs och ska hela tiden arbeta för att den ska bli bättre. Det är huvudmannen som ansvarar för att alla elever ska nå kunskapsmålen. Huvudmannen ska också se till att utbildningen följer de bestämmelser som finns. Om en fristående skola läggs ner eller går i konkurs är det elevernas hemkommun som ansvarar för att eleverna får fortsatt undervisning.

Fritidshem och övrig omsorg

Hemkommunen ska erbjuda fritidshemsplats till elever i förskoleklass, grundskola och grundsärskola. Huvudmän för fristående skolor kan erbjuda sina elever fritidshemsplats men måste det inte. För en elev som går i en fristående skola som inte erbjuder fritidshemsplats åligger det hemkommunen att erbjuda detta. För specialskolans och sameskolans elever är det staten som ska erbjuda fritidshemsplats.

Fritidshemsplats erbjuds elever i grundskolan eller förskoleklass utifrån hänsyn till föräldrarnas förvärvsarbete, studier eller om eleven har ett behov utifrån familjens situation i övrigt. Eleven ska också erbjudas fritidshem om hen behöver särskilt stöd i sin utveckling med anledning av fysiska, psykiska eller andra

skäl. Det kan till exempel handla om modersmål, boende i glesbygd eller för föräldrar som deltar i arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Från och med det år en elev fyller 10 år kan fritidshemsplatsen ersättas av öppen fritidsverksamhet om det för eleven inte föreligger särskilda skäl.

Hemkommunen är inte skyldig att erbjuda fritidshemsplats under kvällar, nätter och helger. I skollagen anges dock inga exakta klockslag för vad som är kväll och natt men däremot att hemkommunen ska sträva efter att erbjuda omsorg för barn under den tid de inte erbjuder fritidshemsplats.

Kommunens ansvar för gymnasieskolan

Kommunen är huvudman för kommunala gymnasieskolor och bedrivs skolan i förbundsform är det förbundets direktion som är huvudman. Det är huvudmannen som ansvarar för att gymnasieskolan följer skollagen och gymnasieförordning 2010:2039. Alla gymnasiefriskolor ska följa samma lagar och regler som den kommunala.

Om en fristående gymnasieskola läggs ner eller går i konkurs kan dock eleverna inte ställa lika höga krav, eftersom kommunen inte måste ta emot dem genast eller erbjuda en exakt likvärdig utbildning. Eleven kan exempelvis behöva byta gymnasieinriktning och få vänta en tid på att börja i en kommunal gymnasieskola. Ansvar för att erbjuda alla gymnasieutbildning kvarstår dock och åligger hemkommunen.

Rektor

Rektorn på förskolor och skolor ansvarar för kvalitet och resultat, men också för att:

- miljön är trygg
- det finns rutiner för att rapportera frånvaro
- det finns regler för hur elever och personal får uppträda
- elever får det stöd de har rätt till för att nå målen.

Rektorn ska också vara en pedagogisk ledare och är chef för lärarna och övrig personal som är anställd på förskolan eller skolan.

Befogenheter och disciplinära åtgärder

Personalen på förskolor och grundskolor har ansvar för att barn och elever får den tillsyn de behöver samt att se till att barn inte kommer till skada eller orsakar andra skada. Ansvaret är vanligtvis inte lika långtgående för äldre elever som för barn och yngre elever, men det måste bedömas individuellt.

I förskolan gäller bestämmelsen i 8 kap. 8 § i skollagen om att huvudmannen ansvarar för att barnen erbjuds en god miljö, vilket även omfattar säkerheten. I förskolan får inte ett barn stängas av.

I grundskolan, specialskolan och sameskolan gäller arbetsmiljölagen tillsammans med 5 kap. skollagen om trygghet och studiero. Det ger lärarna och rektorn allmänna befogenheter att vidta omedelbara och tillfälliga åtgärder. Med det menas att ett ingripande får ske under en kort och begränsad tid som syftar till att komma till rätta med en akut situation. Det kan till exempel handla om att tillrättavisa en elev som stör ordningen eller om att flytta elever inom klassrummet för att sära på dem. Rektorn eller lärarna kan också behöva gå emellan två elever som bråkar, eller ingripa för att stoppa skadegörelse. Befogenheten får dock inte användas för att straffa elever. Disciplinära åtgärder får endast använ-

das i syfte att förändra ett beteende hos en elev. De disciplinära åtgärderna i skollagen är

- utvisning ur undervisningslokalen
- kvarsittning
- skriftlig varning
- tillfällig omplacering
- tillfällig placering vid en annan skolenhet
- avstängning
- omhändertagande av föremål.

En elev i en kommunal grundskola, specialskolan eller sameskolan kan flyttas permanent till en annan skola om det är nödvändigt för att ge andra elever trygghet och studiero. Åtgärden används med stöd av 10 kapitlet 31 § skollagen och 11 kapitlet 30 § skollagen samt proposition 2009/10:165 Den nya skollagen för kunskap, valfrihet och trygghet. Denna möjlighet ska användas restriktivt och bara efter att de disciplinära åtgärderna i skollagens 5 § använts. Det finns dock ingen motsvarande bestämmelse för friskolor.

I gymnasieskolan gäller också arbetsmiljölagen tillsammans med 5 kap. skollagen om trygghet och studiero. Avstängning av elever i de frivilliga skolformerna får ske under andra förutsättningar än i grundskolan. Det får ske om en elev fuskar, stör eller hindrar utbildningen, utsätter andra för kränkande behandling eller om eleven påverkar andra elevers trygghet eller studiero på något annat sätt. Hur en avstängning ska ske och i vilken omfattning klargörs i 5 kapitlet 17–18, 21 och 24 §§ skollagen, i 28 kapitlet 5–6 och 9 §§ skollagen och i 48 § förvaltningslagen.

Elevhälsovården

Elever i förskoleklass, grundskolan, grundsärskolan, sameskolan, specialskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ska ha tillgång till elevhälsa (2 kapitlet 25–26 §§ skollagen). Elevhälsan ska främst arbeta förebyggande och hälsofrämjande men även stödja eleverna i deras utveckling mot utbildningens mål.

Elevhälsan ska omfatta medicinska, psykologiska, psykosociala och specialpedagogiska insatser. För de medicinska insatserna ska det finnas tillgång till skolläkare och skolköterska. Övrig kompetens som eleverna ska ha tillgång till är kurator, psykolog och specialpedagogisk kompetens (2 kapitlet 25 § skollagen och proposition 2009/10:165 Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet). En huvudman kan lösa uppgiften på olika sätt och alla kompetenser behöver inte finnas på plats i verksamheten utan kan organiseras centralt eller genom samverkan med andra. Det är dock alltid huvudmannen som har det yttersta ansvaret för att de medicinska insatserna genomförs.

Om en skola inför fjärr- eller distansundervisning av något skäl har elevhälsan fortsatt samma ansvar som tidigare i det förebyggande och hälsofrämjande arbetet.

Skolmyndigheter

Det finns tre olika myndigheter som hjälper regeringen och riksdagen att ta fram underlag och genomföra det riksdagen har bestämt. Målet för myndigheterna är att alla elever ska få en bra utbildning i en trygg miljö.

Skolverket

Skolverket ska bidra med stöd till skolor i form av allmänna råd, erbjudanden om kompetensutveckling, stödmaterial för undervisning och systematiskt kvalitetsarbete.

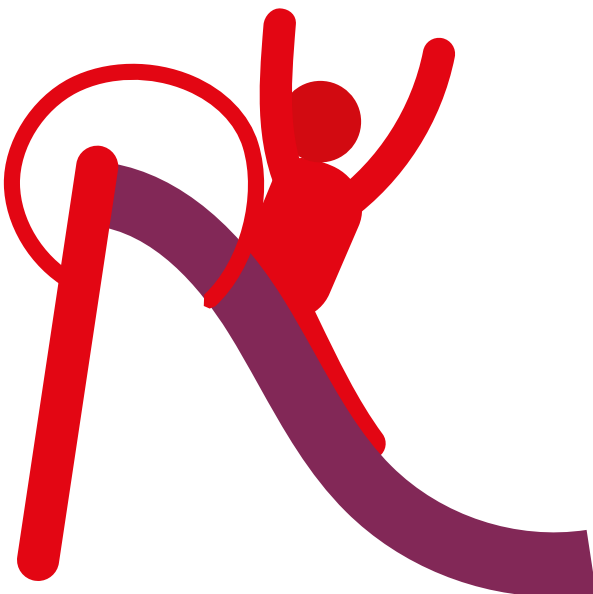
Skolverket tar också fram kunskapskrav i alla ämnen och nationella prov. Vidare ansvarar de för statistiken på skolområdet och kartlägger hur den svenska förskolan och skolan fungerar. När Sverige är med i internationella kunskapsmätningar är det Skolverket som ansvarar för underlaget som efterfrågas.

Skolinspektionen

Skolinspektionen granskar att förskolor och skolor följer lagar och regler och bedömer ansökningar om att driva fristående förskola eller skola. På Skolinspektionen finns också Barn- och elevombudet som tillsammans med Skolinspektionen ska följa upp att förskolor och skolor följer den del av skollagen som handlar om kränkande behandling, eller om det kommer in klagomål på en skolverksamhet.

Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM

SPSM arbetar för att barn, unga och vuxna oavsett funktionsförmåga ska få möjligheter att nå målen för sin utbildning. Det gör de genom specialpedagogiskt stöd, undervisning i specialskolor, tillgängliga läromedel och statsbidrag.

Planering

Kontinuitetshantering är en metod som kan användas för att stärka den egna förmågan i verksamheten. Kontinuitetshantering handlar om att planera för att upprätthålla sin verksamhet på en tolerabel nivå, oavsett vilken störning den utsätts för. Det handlar om att skaffa sig en plan B när till exempel elen försvinner, vid it-störningar eller vid bortfall av nödvändiga leveranser. MSB tillhandahåller stöd för arbetet med kontinuitetshantering. För en fullständig metodbeskrivning samt fördjupning, se ”Kontinuitetshantering för samhällsviktig verksamhet – En lathund riktad till dig som ska driva arbetet i din organisation” (MSB1406 – juni 2019) och tillhörande stöddokument.

Läs mer

[Kontinuitetshantering \(msb.se\)](https://www.msb.se)

Att bygga en säker skolfastighet

Den som planerar en ny förskola eller skola eller en ombyggnation eller renovering av en förskola eller skola inser snart att det är en komplex process. Många av frågorna hänger ihop, och ofta leder en fråga till en annan och det i sin tur leder till att fler funktioner behöver involveras. Det gäller att ha koll på sin egen process omfattning och samtidigt inte missa de viktigaste frågorna.

Fastigheten

En förskola eller skola har ett stort flöde av framförallt barn och ungdomar, både under och efter verksamhetstid och utsätts i regel för mer slitage än andra kommunala fastigheter. En del i det förebyggande arbetet är att ha en skolfastighet som eleverna vill vara rädda om. Brottsförebyggande rådet (Brå), Polisen och de allra flesta fastighetsägarna och verksamhetsutövarna är överens om att accepteras lite skadegörelse kommer det i sin tur leda till mer och värre skadegörelse. Därför är det viktigt att skadegörelse åtgärdas skyndsamt och att verksamheten dokumenterar vad som hänt för att kunna göra eventuella förändringar av den fysiska miljön eller sätta in extra resurser på specifika platser och tidpunkter. Andra delar som leder till minskad skadegörelse är om lösa föremål i och kring fastigheten tas bort eller sätts fast. En verksamhet kan också överväga att ha till exempel en skofri inomhusmiljö. Just detta har visat sig minska både slitaget och skadegörelsen i skolor. Exempel på åtgärder som också kan övervägas är:

- inlåsning av särskilt värdefull utrustning
- förstärkt skalskydd till vissa rum och utrymmen i skolan
- bättre belysning
- ombyggnationer av ytor med skydd mot sikter
- rörelsestyrda vattenkranar i toaletter
- ökad vuxennärvaro
- närvaro av kamratstödjare
- placering eller fastsättning av papperskorgar, bänkar etc.

Byggnader i Sverige delas in i byggnadsklasser (Br) och i byggnaden finns det verksamheter som placeras i olika verksamhetsklasser (Vk) beroende på vilken typ av verksamhet som bedrivs i dem. En byggnad kan alltså bara tillhöra en byggnadsklass men det kan i den förekomma flera verksamhetsklasser. Till exempel kan en skolbyggnad som innehåller både skola och förskola klassificeras i byggnadsklass Br2 men innehålla verksamhetsklass 2B (skola för mer än 150 personer i en brandcell) och verksamhetsklass 5A (förskola). Beroende på byggnadsklass och vilken typ av verksamhet som bedrivs i byggnaden kommer olika typer av brandskydd krävas.

Flödet till och från förskolor och skolor är störst vid de tider som är vanligast för hämtning och lämning samt när eventuella skolskjutsar hämtar och lämnar barn och elever. Hur barn och elever rör sig inne i fastigheten mellan lektioner, till idrottshallen, till matsalen etc. är också viktigt att ta hänsyn till i planeringsprocessen.

I början och slutet av dagen är det en fördel om inte hela verksamhetslokalen är öppen utan att det finns en morgon- och kvällsentré. På en större skola kan besökare under dagtid med fördel hänvisas till en entré där det finns någon form av reception. Samtliga entréer bör också vara tydligt uppmärkta, lätta att beskriva och lättillgängliga för att till exempel en räddningsinsats ska bli effektiv.

I en stor skola förekommer det ofta stora mängder elektronisk utrustning eller annan stöldbärlig utrustning. Det är därför viktigt att skaffa fysiska förutsättningar att förvara denna vid till exempel leveranser eller skollov. Att ha rum dit få har behörighet och som håller både högre skyddsklass och/eller larmklass är en åtgärd som kan övervägas.

Läs mer

[Skyddsklass \(stoldsskyddsforeningen.se\)](http://stoldsskyddsforeningen.se)

[Larmklass \(stoldsskyddsforeningen.se\)](http://stoldsskyddsforeningen.se)

[Verksamhetsklass \(boverket.se\)](http://boverket.se)

Tekniska hjälpmedel

På marknaden finns flera olika tekniska hjälpmedel för att både förebygga och hantera en oönskad händelse eller samhällsstörning. Det viktigaste är att göra en analys innan ett beslut fattas om att köpa in ett eller flera tekniska hjälpmedel. Analysen bör svara på vilka andra åtgärder som vidtagits innan beslut fattats om inköp av system och varför de inte är eller har varit tillräckliga.

Brandlarm

Det vanligaste tekniska hjälpmedlet i skolmiljö är ett utrymningslarm eller automatiskt brandlarm som indikerar till exempel rök eller värmeutveckling på en plats. Beroende på byggnads- och verksamhetsklass varierar kraven på branddetektering. Dessa klasser tillsammans med Boverkets byggregler och Brandskyddsföreningen Sveriges (SBF) regler för brandlarmanläggningar är det som avgör vilken typ av larm som bör väljas i en förskola eller skola. I vissa skolor kan det också vara lämpligt att installera sprinkler. Sprinkler kan hjälpa till att släcka en brand, samtidigt kan ett sabotage på en sprinkler medföra höga kostnader för vattenskador.

Inbrottslarm och passagesystem

Med ett inbrottslarm och ett passagesystem kan en fastighet sektioneras i olika larm- och passagezoner. Ett inbrottslarm kan kompletteras med ett bråk- eller överfallslarm för att skapa förutsättningar för personal att snabbt kunna kalla på hjälp. Larmet kan bestå av både mobila sändare och fasta knappar som är installerade på strategiska platser som till exempel reception eller samtalsrum.

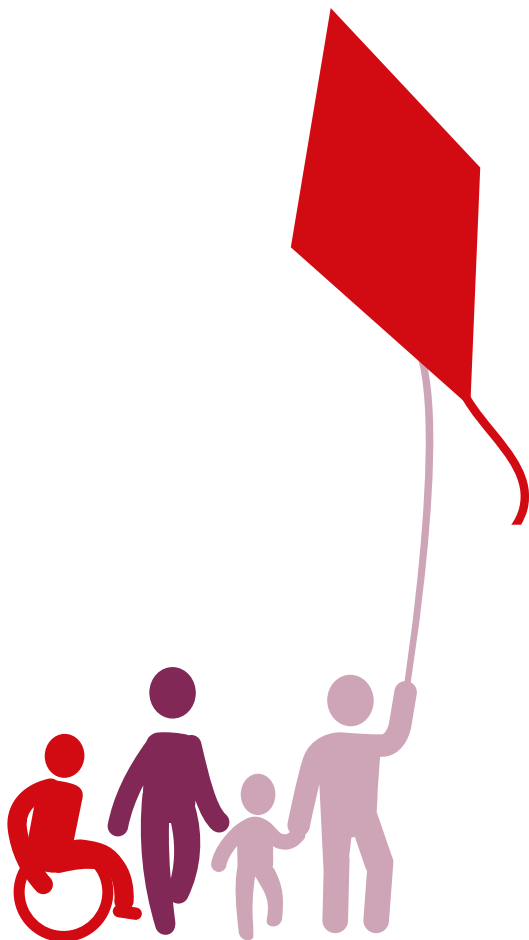
Kamerabevakning

Det finns två typer av kamerabevakning som är mest frekvent förekommande i skolmiljöer. Den ena typen är kamerabevakning som kan identifiera vem som filmas. Elever och vuxna som vistas i en skola har rätt att slippa bli kamerabevakade med en kamera som kan identifiera vem som filmas om det inte finns ett bevakningsintresse som väger tyngre än integritetsintresset på platsen. Generellt väger integritetsintresset mycket tungt på en skola med hänvisning till att det ofta är barn som vistas där. Alla bevakningskameror som används i en skolverksamhet, såväl kommunal som privat, och som filmar en plats dit allmänheten har tillträde är tillståndspliktiga. För dessa behövs tillstånd av Datainspektionen innan de monteras upp. Om verksamheten väljer att sätta upp bevakningskameror på platser i skolan dit allmänheten inte har tillträde behövs dock ingen ansökan om tillstånd hos Datainspektionen enligt kamerabevakningslagen (2018:1200). Då ansvarar huvudmannen istället själv för att reglerna i dataskyddsförordningen och kamerabevakningslagen följs.

Den andra typen av kamerabevakning är en kamera som identifierar till exempel kroppsfigurer men inte individer. Därför kan kamerabevakningslagen (2018:1200) i vissa fall inte vara tillämplig på denna typ av bevakning. En kamera av denna typ kopplas oftast upp mot en larmcentral som utför någon typ av åtgärd. Det kan till exempel handla om att prata genom kameran eller larma ut väktare eller polis till platsen. Bevakningens främsta syfte är att minska skadegörelse och stölder på särskilt utsatta platser.

Utrymning och inrymning

Utrymning och inrymning kan ske av flera olika anledningar. Vad som är lämpligast beror på vilken typ av oönskad händelse som inträffat och vilka fysiska förutsättningar en byggnad eller ett område har. En in- eller utrymning kan ske på grund av brand, farlig brandrök, kemiska utsläpp, strålning, hot från person eller personer etc. Beroende på situationen kan det vara lämpligt att antingen inrymma eller utrymma hela eller delar av en förskola, skola eller område. Det viktigaste är att ta kontroll över situationen och hålla sig uppdaterad om händelseförloppet genom att till exempel ta del av mediasändningar från Sveriges Radio P4. När en inrymning har skett kan man behöva vidta ytterligare åtgärder som att stänga fönster och dörrar och eventuellt låsa dem. Det är också nödvändigt att ha kunskap om hur man stänger av ventilationen i en byggnad om inrymning sker på grund av ett utsläpp.

Återsamlingsplatsen för en utrymning kan och bör variera beroende på händelsen. En återsamlingsplats som är lämplig vid brand kan till exempel vara olämplig vid pågående dödligt våld. Det är viktigt att det är lätt att ta sig till återsamlingsplatsen och att den är lätt att överblicka. Tänk också på att den behöver snöröjas vintertid och den bör inte heller användas för uppställning av föremål vid exempelvis en större renovering.

Inrymning vid hot om eller pågående dödligt våld är ingen garanti för säkerhet men bidrar ofta till att förhindra att människor kommer till skada. En avgörande faktor för en effektiv inrymning är lokalens fysiska och tekniska förutsättningar. Därför är det viktigt att utbilda och öva efter barnens och elevernas förutsättningar samt den enskilda fastighetens förutsättningar för hur en inrymning kan genomföras utifrån olika scenarier.

Att tänka på vid inrymning under hotfulla situationer:

- Håll dig borta från öppna ytor.
- Lås dörrar och fönster.
- Barrikadera även med annat löst material såsom bokhyllor, bänkar och bord.
- Släck lampor.
- Dra för gardiner.
- Håll er borta från dörrar och fönster.
- Sätt mobiltelefoner på ljudlöst.
- Lagg er på golvet och stanna kvar till polisen kommer.
- Tänk igenom olika scenarier och vilka möjligheter du har om du blir upptäckt.

Ofta kan den bästa åtgärden, framförallt vid pågående väpnat eller dödligt våld, vara att utrymma en del av en skola medan en annan del inryms.

Läs mer

[Läs mer om säkerhet i offentlig miljö: skydd mot antagonistiska hot och terrorism \(msb.se\)](#)

Resor

En elev i en kommunal grund- eller grund-särskola har rätt till kostnadsfri skolskjuts om sådan behövs med hänsyn till färdvägens längd, trafikförhållandena, elevens funktionsnedsättning eller någon annan särskild omständighet. Alla dessa förutsättningar prövas individuellt.

Elever i gymnasieskolan har ingen rätt till skolskjuts på samma vis som elever i grundskolan. Elevens hemkommun ska dock stå för kostnaderna för elevens dagliga resor mellan bostaden och skolan om färdvägen är minst sex kilometer. Stödet ska ges kontant eller på annat lämpligt sätt. Skyldigheten för kommunen att ansvara för kostnader för elevresor gäller bara för elever som har rätt till studie-hjälp enligt studiestödslagen.

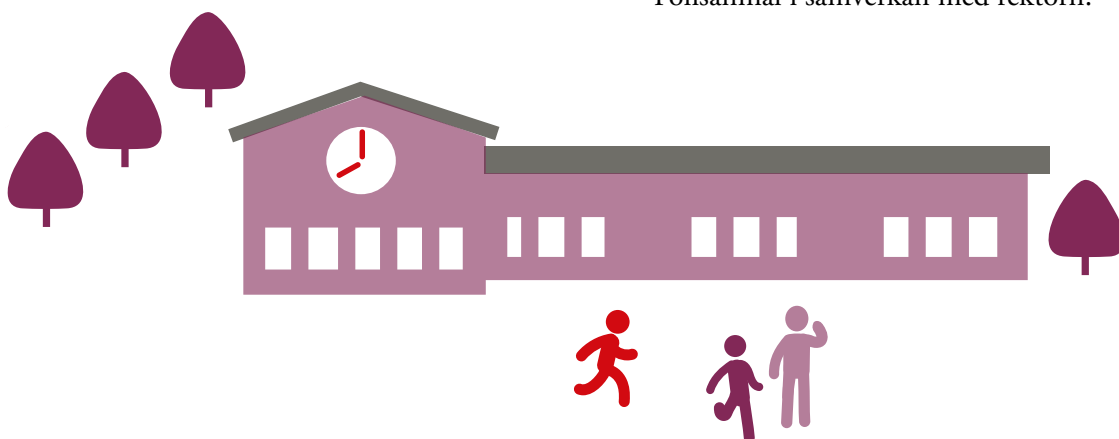
För mer information om resor inom skol-verksamhet:

- trafikförordningen (SFS 1998:1276)
- lagen om kollektivtrafik (SFS 2010:1065)
- förordningen (1970:340) om skol-skjutsning
- Trafiksäkerhetsverkets föreskrifter om skolskjutsning (TSVSF 1988:17)
- Transportstyrelsens föreskrifter om användning av bilbälten och särskilda skydds-anordningar för barn (TSFS 2014:52).

Hot och våld

Enligt Arbetsmiljöverkets föreskrift om hot och våld i arbetsmiljön är arbetsgivaren skyldig att förebygga att sådana situationer uppstår. I en skolmiljö samlas elever med olika förutsättningar och personligheter och det ställs därför stora krav på verksamheten. Det kan till exempel finnas olika grupperingar av ungdomar på en skola som annars aldrig skulle umgås och händelser som inträffat på fritiden kan också skapa oro i verksamheten. Vid hot eller våld på en skola är det viktigt att förstå att det kan skapa oroligheter på en annan plats eller verksamhet om motsvarande grupperingar finns där, men mellan andra individer. Hot och våld förekommer också mellan elever och personal varför ett samarbete mellan rektorn, personalen och eleverna är nödvändigt. På skolan ska det finnas en handlingsplan och rutinerna ska vara kända hos personalen. Handlingsplanen och rutinerna ska beskriva händelser som kan förväntas uppstå och hur de ska hanteras. Det ska också finnas rutiner för hur hot- och våldshändelser ska rapporteras och följas upp. Om någon på skolan utsätts för hot eller våld, tänk på följande:

- Kontakta rektorn.
- Kontakta målsmannen om det är en elev som har utsatts.
- Kontakta skyddsombudet.
- Dokumentera händelsen.
- Dokumentera eventuella fysiska skador.
- Sök vård om det behövs.
- Polisanmäl i samverkan med rektorn.

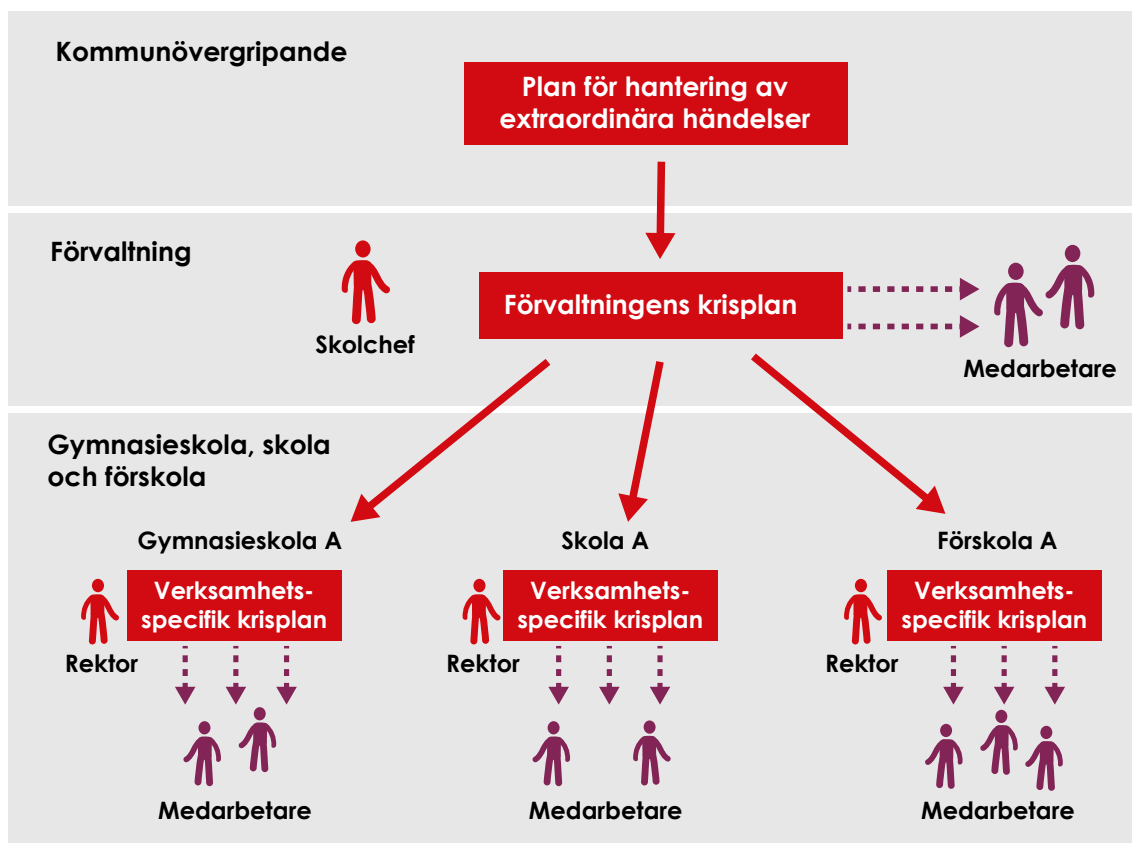

Krisplaner

En krisplan bör finnas på förvaltningsnivå och förskole- och skolnivå. På förvaltningsnivå ansvarar förvaltningschefen för planen och det kan vara en fördel om den liknar kommunens centrala plan för hantering av extraordinära händelser. På förskole- och skolnivå ansvarar rektorn för planen. Att ansvara för en krisplan innebär att ansvara för att den är uppdaterad, korrekt och känd bland personalen. Det bör finnas rutiner för när och hur uppdateringar görs men även för hur den görs känd hos personalen. Det kan handla om att den är en del i introduktionen på arbetsplatsen och att det finns en regelbundenhet i att diskutera dess innehåll, till exempel på en arbetsplatsträff. Samma person som ansvarar för planen oavsett nivå har också vanligtvis huvudansvaret för krisledning, men det kan givetvis se olika ut i olika kommuner.

I en förskolas eller skolas krisplan bör det finnas

- kontaktuppgifter till krisgruppens olika medlemmar
- kontaktuppgifter till andra interna/externa aktörer som till exempel polis, räddningstjänst, fastighetsförvaltare, larmbolag, socialtjänst samt stödfunktioner och jourer inom kommunen
- information om vem som kallar in krisgruppen
- information om vilket ansvar och mandat olika roller har
- information om vem som gör anteckningar
- information om vem som fortsätter ansvara för den ordinarie verksamheten
- information om vem som ska vara talesperson
- information om vilka som kontaktar vårdnadshavare och hur
- planering för återgång till normal verksamhet.

Figur 1. Ett exempel på hur krisplaner på olika nivåer i kommunen kan förhålla sig till varandra.

Geografiskt områdesansvar

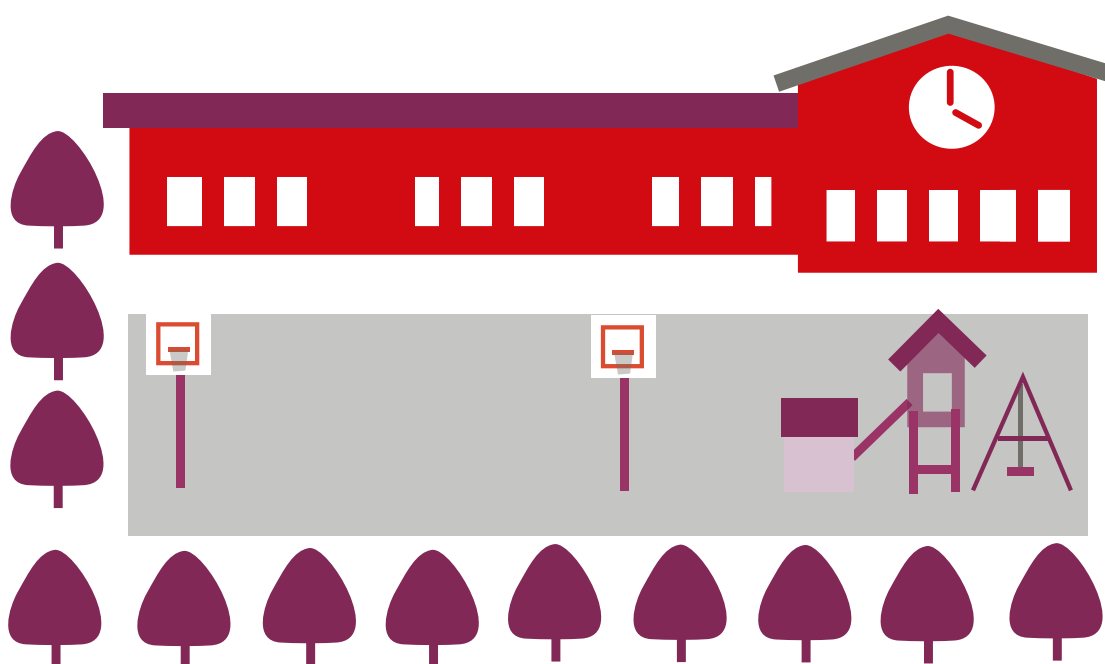
Det geografiska områdesansvaret på lokal nivå regleras i lagen (2006:544) om kommuners och regioners åtgärder inför och vid extraordinära händelser i fredstid och höjd beredskap (LEH). I 7 § framgår det att kommuner inom sitt geografiska område i fråga om extraordinära händelser i fredstid ska verka för att olika aktörer i kommunen samverkar och uppnår samordning i planerings- och förberedelsearbetet. Men även att krishanteringsåtgärder och information till allmänheten samordnas vid en extraordinär händelse.

Ansvar innebär att kommunen ska verka för att olika aktörer, bland annat de som bedriver samhällsviktig verksamhet inom kommunens geografiska område, får möjlighet att samverka i syfte att uppnå samordning av förberedelser

inför extraordinära händelser. Vidare ska kommunen under en extraordinär händelse verka för att samordning sker mellan olika aktörer inom kommunens geografiska område.

Det här betyder att kommunen är skyldig att känna till och planera med hänsyn till privata aktörer inom förskola och skola som bedöms bedriva samhällsviktig verksamhet. Hemkommunen bär också ansvaret för att elever får pedagogisk verksamhet om

- en privat aktör lägger ned sin verksamhet eller går i konkurs
- regeringen beslutar om en tillfällig skolstängning, oavsett om det berör nationell, regional eller lokal nivå.

Risker och sårbarheter

Risker

Det är viktigt att skolan kartlägger de risker som finns i verksamheten. Det finns både generella och lokala risker. Exempel på en generell risk är bränder och en lokal risk kan vara om verksamheten ligger i närheten av en stor väg eller en fabrik som är klassad som seveso-anläggning.

Bränder

Anlagda bränder i förskole- och skolfastigheter förekommer över hela landet. Tillsammans med bostäder är skolfastigheter den vanligaste fastighetstypen för var bränder anläggs. Förskole- och skolfastigheter med interna utmaningar och i socioekonomiskt utsatta områden drabbas oftare än andra.

Anlagda bränder i skolor kan delas upp i två huvudkategorier: bränder som inträffar under verksamhetstid och bränder som inträffar utanför verksamhetstid.

Bränder som anläggs under verksamhetstid anläggs oftast av skolans elever på toaletter, i papperskorgar och andra undanskymda platser inomhus. Den andra kategorin, bränder utanför verksamhetstid, anläggs oftast genom att fasaden antänds eller genom att ett brinnande föremål kastas in genom till exempel ett trasigt fönster. Dessa bränder anläggs oftast av elever på skolan eller före detta elever som gått på skolan. Bränder som anläggs under verksamhetstid medför större risk för personskador medan bränder utanför verksamhetstid medför större risk för omfattande skador på fastigheten eller en totalskada.

Yngre personer som anlägger bränder har ofta svårt att se vilka följder det kan få. Att utbilda elever om vilket ansvar de har och vad påföljden kan bli är därför en viktig del i det förebyggande arbetet. Denna typ av utbildning kan med fördel ske i samverkan med både Polisen och räddningstjänsten.

Läs mer

Brandskyddsföreningen har flera vägledningar som går att beställa om brandskydd, vissa av dem riktade specifikt mot skolor:

["Vägledning till skäligt brandskydd i förskolor"](#). Brandskyddsföreningen

["Vägledning till skäligt brandskydd i skolor"](#). Brandskyddsföreningen.

["Skolbränder går att förebygga"](#). Brandskyddsföreningen.

["Tryggare skolor minskar risken för anlagda bränder"](#)

["Upp i rök"](#). Brandskyddsföreningen.

Risk- och sårbarhetsanalys

När en risk- och sårbarhetsanalys genomförs analyseras vad som är samhällsviktigt i en viss typ av verksamhet eller inom ett geografiskt avgränsat område. Det är också viktigt att analysera hur länge en verksamhet kan stänga ner utan att det blir för stora konsekvenser för verksamheten eller individer. Analysen måste också förhålla sig till gällande lagstiftning. Skolverksamheten som helhet är en samhällsviktig verksamhet och därmed

skyddsvärd. Det betyder att huvudmannen behöver planera för att kunna bedriva skolverksamhet även om något i samhället avviker från det normala. Varje enskild förskola eller skola i en kommun kanske inte måste fungera men en analys måste ha genomförts som påvisar vilka delar som måste fungera, vart delar av verksamheten eventuellt kan flyttas och vilka delar som kan bedrivas i mindre omfattning eller stängas helt.

Läs mer

[Läs mer om samhällsviktig verksamhet \(msb.se\)](https://www.msb.se/verksamhet)

Risker och kritiska beroenden

En risk är en händelse som kan antas påverka en kommun och bidra med negativa konsekvenser på en eller flera verksamheter. Sannolikheten för olika risker i en kommun varierar givetvis. Exempel på risker som förekommer i de allra flesta kommuner är större olyckor, pandemi, extremväder, social oro och störningar i leveranser av it, el och livsmedel/vatten.

Ett kritiskt beroende är något som krävs för att en verksamhet ska leverera det som är skyddsvärd. Det betyder att skolverksamheten måste planera för att minimera och hantera störningar av de kritiska beroenden som krävs för att bedriva verksamheten. Det kan handla både om personella och materiella resurser som verksamheten är beroende av. Nedan finns ett urval av kritiska beroenden som är viktiga att skapa reservrutiner för och besluta om vilka avbrottstider som är acceptabla:

- **Personal** – Trygg och pålitlig personal är en viktig del i skolverksamhetens kontinuitetsarbete. Personalen är de som ska hantera en situation när det förekommer störningar i verksamheten. Planer bör finnas för om personal inte dyker upp eller om det visar sig att någon inte är pålitlig i verksamheten. Planera till exempel för att personal kan utebli och för att personal kan visa sig vara en risk för verksamheten.
- **Barn och elever** – Kan barn och elever ses som ett kritiskt beroende? En skola utan elever är ingen skola och därför kanske elever kan ses som ett kritiskt beroende. Skolan bör i sin planering säkerställa att elever har rätt förutsättningar att ta sig både till och från skolan och att de är trygga och trivs när de vistas i skolans miljö.
- **Lokaler** – Vad händer om en lokal inte finns tillgänglig för verksamhet? Det kan bero både på att lokalen är skadad, på en störning i ett annat kritiskt beroende eller på att delar av lokalen behövs till annan verksamhet, till exempel som trygghetspunkt. Planera för att kunna flytta hela eller delar av verksamheter.
- **Skolskjuts** – Vad händer om skolskjutsen inte fungerar eller föräldrar inte kan hämta sina barn? Säkerställ hur ni hanterar mindre och större störningar i till exempel vägnätet på grund av olyckor eller väderlek.
- **Mat** – Vad händer om skolmåltiderna inte kan tillagas eller levereras? Både barn, elever och lärare behöver mat för att verksamheten ska kunna bedrivas. Säkerställ tillsammans med måltidsansvarig vilken redundans det finns för leverans av måltider till verksamheten, både vad gäller störningar i leveranser av råvaror och livsmedel till köken och för avbrott i kritiska beroenden för tillagningsskök och internt transporter.

- **Elektricitet** – Vad händer om det blir strömavbrott eller elbrist? Planera för att det kommer förekomma störningar i elleveransen. Analysera behovet av stationär eller mobil reservkraft.
- **Vatten** – Vad händer om det blir avbrott i vattenleveransen eller om vattnet blir kontaminerat? Planera för att det kommer förekomma störningar i vattenleveranserna. Analysera verksamhetens behov av nödvatten. Analysera om fastigheten behöver kunna trycksättas även vid avbrott eller om det är tillräckligt att bära in vatten. Analysera också hur olika årstider påverkar behovet och möjligheten till att placera utrustning för nödvatten.
- **Värme/kyla** – Vad händer om kylanläggningen slutar fungera i en skolfastighet eller om värmekällan slutar fungera, oavsett om den är intern eller extern? Ta reda på vilken värmekälla fastigheten har och vad som krävs för att värmen ska fungera. Oavsett hur en fastighet värms upp krävs det elektricitet för att värmen ska fördelas i fastigheten. Om fastigheten är ansluten till ett fjärrvärmenät kan det också finnas cirkulationspumpar på fjärrvärmeslingorna som måste fungera för att värmen ska nå fram till byggnaden.
- **It** – Vad händer om it-nätet går ner, om det hackas eller om vi bryter mot GDPR? Många av elevernas prov finns enbart digitalt, larmöverföring och fastighetsbevakning sker kanske enbart via fast IP och kanske sker lagringen från en eventuell kamerabevakning på en server någon annanstans i kommunen. Barn på en skola kan ha skyddade personuppgifter och alla föräldrar kanske inte har rätt att ta del av uppgifter om sitt egna barn.

Läs mer

[Reservkraft \(msb.se\)](https://msb.se)

["Guide för nödvattenplanering" \(Livsmedelsverket.se\)](https://livsmedelsverket.se)

[Krisberedskap för offentliga kök \(Livsmedelsverket.se\)](https://livsmedelsverket.se)

Utbildning och övning

Utbildning och övning är viktigt för att vara så förberedda som möjligt, komma igång snabbt med krisarbetet och hantera krisen effektivt med målet att lindra konsekvenserna för människor och samhälle. Enligt [överenskommelsen om kommunernas krisberedskap](#) ska kommunen ha en beslutad utbildnings- och övningsplan som lägst ska vara beslutad av kommundirektören.

Både när det gäller utbildning och övning kan det vara bra att söka samverka med andra. Kanske har en grannkommun redan genomfört en utbildning eller övning som du kan få ta del av eller så kan ni planera utbildningar och övningar tillsammans.

Utbildning

För att personalen ska ha förutsättningar att agera rätt i olika situationer behövs utbildning. Grundläggande är att all personal har god kännedom om verksamhetens lokaler, lokalernas fysiska förutsättningar, vilka entréer eventuellt hjälp ska hänvisas till och verksamhetens olika larm samt vad det innebär när de löser ut.

Personalen bör också utbildas inom fler områden som kan leda till att motverka händelser eller lindra konsekvensen av dem.

Läs mer om exempel på utbildningar som kan ge skolpersonal förutsättningar att motverka eller hantera kriser:

["Röda korsets utbildningar för första hjälpen"](#). Röda korset.

["Att förebygga brott och problembeteenden i skolan"](#). BRÅ.

["Främja, förebygga, upptäcka och åtgärda"](#). Skolverket.

["Hedersrelaterat våld och förtryck"](#). Skolverket.

Övning

Ett av de mest effektiva sätten att öka förmågan att kunna hantera en samhällsstörning är att öva. En risk- och sårbarhetsanalys kan och bör utgöra underlag för att identifiera vilka förmågor som behöver övas.

Återkommande övningar kan bland annat bidra till att

- klargöra roller och ansvar
- utveckla krishanteringsförmågan och krisledningen
- öka förmågan att fatta snabba och riktiga beslut
- testa och utveckla befintliga planer
- visa på behov av ytterligare utbildning och/eller övning.

Förslag till övningsområden

För enklare övningar kan MSB:s koncept "Öva enkelt" med fördel användas. Försök hitta situationer som ni tror kan uppstå i just er kommun och kanske på en specifik arbetsplats. Utgå från vad som kan hota eller störa verksamheten:

- Avbrott på kritiska beroenden
- Om elever eller personal förolyckas
- Pågående väpnat eller dödligt våld
- Utrymning
- Inrymning (bör övas utan barn alternativt på ett avdramatiserat vis).

Efter en övning ska alltid både styrkor och svagheter utvärderas och skapa underlag för förbättring.

Ett samarbete mellan:

**Myndigheten för
samhällsskydd
och beredskap**

**Sveriges
Kommuner
och Regioner**